

Mr. iur. Neven Akšamija, doktorant / Master of Laws, PhD Candidate
Direktor Agencije za državnu službu BiH /
Civil Service Agency of BiH Director
neven.aksamija@ads.gov.ba
nevenaksamija@gmail.com

UDK 340.5

Pregledni naučni rad

PRAVNO REGULISANJE PREKIDA TRUDNOĆE U KOMPARATIVNOM PRAVU

LEGAL REGULATION OF THE TERMINATION OF PREGNANCY IN COMPARATIVE LAW

Sažetak

Rad istražuje pravno regulisanje prekida trudnoće u komparativnom pravu, osjetljivu temu koja, iako predstavlja domen isključive regulacije, država zadire i u pitanje ljudskih prava. Osnovno istraživačko pitanje jeste na koji način je u odabranim savremenim demokratskim državama pravno regulisano pitanje prekida trudnoće. Stoga, cilj istraživanja je da dokaže da je trend savremenih demokratskih država dozvoljavanje prekida trudnoće i na zahtjev, ali i da utvrdi postojanje skorih retrogradnih trendova u ovoj oblasti. U radu i istraživanju su posebno, pored komparativne, korištene i analitička, dogmatska, normativna i aksiološka metoda. Iako je suština istraživanja komparativnopravna, u radu su ukratko izloženi i historijski i međunarodnopravni segment. Istraživanjem odabranih zemalja, BiH, Srbije, Hrvatske, Njemačke, SAD i Irske, utvrđeno je da je prekid trudnoće trenutno većinom dozvoljen i na zahtjev trudnice, a pogotovo iz opravdanog razloga, uz jedan specifični pravni režim (Njemačka), naglu promjenu u smislu potpune liberalizacije (Irska), ali i retrogradne promjene u pravcu čak i potpunih zabrana (SAD). U argumentacijskom dijelu, razmotreno je (pa i osporeno) pravo države da iz arbitrarnih razloga (barem u savremenom diskursu), zabrani jedan medicinski zahvat. Zaključeno je da, kada se uzme u obzir praksa i razvoj u demokratskim državama, može se uočiti trend dopuštenosti prekida trudnoće u ranoj fazi na zahtjev trudne žene bez ikakvog razloga, a u kasnijoj fazi uz određeni razlog. Što se regiona tiče, stanje je relativno zadovoljavajuće, iako bi u većem dijelu Bosne i Hercegovine kao i u Hrvatskoj trebalo inovirati zastarjelo zakonodavstvo unoseći i određena poboljšanja, što je u ovom momentu neizvjesno.

Ključne riječi: prekid trudnoće, abortus, pobačaj, zahtjev, zabrana, pro-life, pro-choice, komparativno pravo

Summary

This paper explores the legal regulations on the termination of pregnancy in comparative law, a sensitive topic that, although it does represent the exclusive domain of state regulation, encroaches into human rights as well. The basic research question is how selected modern democratic states legally regulate the issue of the termination of pregnancy. Hence, the research goal is to prove that the trend of modern democratic states is to allow the termination of pregnancy even on request, but also to determine the existence of recent retrograde trends in this area. In this paper and research, except for the comparative method, the analytic, dogmatic, normative, and axiological methods are utilized. Although the core of the research is comparative legal, the historic and international legal segments are presented in short in this paper. In researching the following selected states, BiH, Serbia, Croatia, Germany, USA and Ireland, it is determined that the termination of pregnancy is currently largely allowed even on the request of a pregnant woman, especially for justified reasons, with regards to a specific legal regime (Germany), a sudden shift in complete liberalization (Ireland), and even for retrograde changes towards absolute prohibition (USA). In the argument section, the right of the state to ban a medical procedure out of arbitrary reasons (at least in modern discourse) is considered (even disputed). The conclusion is, considering the practice and development of democratic states, the trend of allowing the termination of pregnancy in early stages on demand of a pregnant woman without a reason, and in later stages with a reason, is evident. Concerning the region, the situation is relative satisfactory, although in greater parts of Bosnia and Herzegovina as well as Croatia the outdated legislation needs innovations, as well as certain improvements, which at this point is inevitable.

Key words: *termination of pregnancy, abortion, request, ban, pro-life, pro-choice, comparative law*

1. Uvod

Pitanje pravnog regulisanja prekida trudnoće bilo je, a i danas ostaje kontroveržno pitanje, jer ni u trećoj deceniji 21. vijeka gotovo da nema većih suprotnosti u pravnom regulisanju ovog instituta, ne samo u različitim državama (često nevezano za stepen demokratije u određenoj državi), već čak i unutar iste države. U radu su komparirana pravna rješenja više država, te su istražene Bosna i Hercegovina, Srbija, Hrvatska, Njemačka, Sjedinjene Američke Države i Irska, a u manjoj mjeri i neke druge države, dijelovi država ili regioni, posebno oni u kojima je došlo do promjena. Rad ima i kraći historijskopравни pregled (pravni režimi koji su se odnosili na prekid trudnoće kroz historiju), kao i dio koji se odnosi na problematiku prekida trudnoće u međunarodnom pravu, jer iako to nije tema ovog rada u užem smislu,

međunarodno pravo, posebno ono vezano za ljudska prava, svakako utiče na nacionalna prava država u ovoj oblasti.

Rad treba dokazati da je u savremenim demokratskim, posebno evropskim državama, većinom dozvoljen prekid rane trudnoće bez posebnog razloga (na zahtjev trudnice), dok se kasniji prekid trudnoće dozvoljava uz postojanje određenih, najčešće medicinskih razloga. Razmotrit će se i pravo države da zabrani jedan medicinski zahvat, što bi moglo da implicira pravo države da zabrani niz medicinskih zahvata, bez jasno definisanih kriterija, čak i iz religijskih razloga, a što može biti posebno problematično pitanje kada uzmemo u obzir sekularni karakter savremenih demokratskih država.

U radu će se koristiti pojam prekid trudnoće, iz razloga što je isti zakonski termin na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, pa i šire (ne samo u regiji). Alternativni pojmovi su abortus i pobačaj (engl. *Abortion*), koji će se koristiti samo kada je to potrebno radi citiranja. Rad zagovara u izvjesnoj mjeri *pro-choice* stav (stav o pravu izbora žene), prvenstveno što se *pro-life* stav (stav protivnika prekida trudnoće), protivi ženskim pravima, retrogradan je i često religijski motivisan, a u zemljama u kojima je on pravno dosljedno proveden najviše su ugrožene siromašne i obespravljene, često i mlade žene, koje su sve ionako posebno ranjiva kategorija. Drugi, iako ne mnogo manje važan razlog za ovo leži u činjenici da *pro-choice* legislativa preovladava ne samo u regiji, nego i u zemljama koje su u našoj percepciji uobičajeno ocijenjene kao napredne i prema kojima trebamo težiti, a to su prije svega zemlje Zapadne Evrope, dok su *pro-life* stavovi često zasnovani na određenim religijama i stavovima desničarskih politika, te njihov uticaj na zakonodavca i u širem smislu na državne politike, može biti veoma sporan u savremenim demokratskim državama.

Stoga, poređenjem ne samo stavova iznesenih u radovima, nego i pravnih režima u istraživanim državama, kao i presuda nekih nacionalnih sudova i međunarodnih pravosudnih tijela, doći će se i do određenih vrijednosnih stavova o ovome i danas kontroverznom pojmu, a iznijeti će se i određena originalna gledišta o pravu države da koristeći prikrivene religijske stavove potpuno zabrani jedan medicinski zahvat, te mogućnosti šta takva praksa može donijeti ako bi se proširila izvan samog prekida trudnoće.

2. Kratak historijski pregled

Još u staroj Kini prije 4500 godina prekid trudnoće nije bio zabranjen, jer fetus nije smatran živim (Yarmohammadi, Zargaran, Vatanpour, Abedini & Adhami, 2013, strana 292), dok se prve zabrane pojavljuju u Hamurabijevom zakoniku (Lubura, 2021, strana 159), kasnije i u Asiriji i Persiji (Yarmohammadi *et. al.*

2013, strana 292). U staroj Grčkoj bio je dozvoljen, kao i u starom Rimu, iako je za udate žene odluku o tome donosio muž (Yarmohammadi *et. al.* 2013, strana 293), odnosno *pater familias* (Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010, strana 147), što je trajalo sve do rasta hrišćanstva (Yarmohammadi *et. al.* 2013, str. 293 i 294). U srednjem vijeku u Zapadnoj Evropi, prekid trudnoće je bio generalno zabranjen (Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010, str. 46 – 47) i često tretiran kao ubistvo (Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010, str. 147 – 148). U novom vijeku (*Early Modern Period*) stav društva prema dopuštenosti ili nedopuštenosti prekida trudnoće bio je različit, ali i ograničen (Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010, strana 148), pri čemu se stroga zabrana veže tek za 19. vijek (Zubak, 2014, strana 145), što se u Zapadnoj Evropi i SAD-u nastavilo do druge polovine 20. vijeka (Zubak, 2014, strana 153). Međutim, u bivšem SSSR došlo je vrlo brzo nakon revolucije do legalizacije prekida trudnoće iz više razloga, čak ne ideoloških (boljševičko – komunističkih), već zdravstvenih, ali i zbog potpunog zanemarivanja argumenata Crkve, koja je bila izgubila svoje mjesto u političkom sistemu (Erent – Sunko, 2018). Sa jačanjem staljinizma, prekid trudnoće i ovdje je bio ponovo načelno zabranjen, da bi ponovno bio dopušten nakon Staljinove smrti sve do raspada SSSR, a i kasnije u državama sljednicama, tako da je u Rusiji i sada dozvoljen na zahtjev do 12 sedmica trudnoće, iz medicinskih razloga i kasnije (Erent – Sunko, 2018).

U Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj i drugim zemljama bivše Jugoslavije, prekid trudnoće bio je zabranjen (zakonom iz 1929. godine, dozvoljen je iz medicinskih razloga), te do kraja prve Jugoslavije nije legalizovan (Drezgić, 2016, strana 337), što se desilo tek 1952. godine i to djelimično, da bi do znatnijih promjena došlo sedamdesetih godina prošlog vijeka, gdje su reproduktivna prava ugrađena u ustave (savezni i republičke), što je onda razrađeno kroz odgovarajuće zakone (Drezgić, 2016, strana 338). Sve se ovo događalo takođe u periodu u kom su crkve i vjerske zajednice bile zanemarene i bez ikakve uloge u političkom sistemu. U istom periodu se i u Zapadnoj Evropi i SAD masovno zakonski odobrava prekid trudnoće na zahtjev, odnosno bez posebnog razloga ili iz široko postavljenih razloga (Lubura, 2021, strana 162), uprkos opoziciji različite vrste, često vezanoj za vjerske zajednice, koje su generalno protiv prekida trudnoće (Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010), što se posebno odnosi na Katoličku crkvu (Kurjak, Stanojević, Barišić, Ferhatović, Gajović & Hrabar, 2023, str. 44 i 45).

3. Prekid trudnoće u međunarodnom pravu

U načelu, Hrabar (2015, strana 804) i Lubura (2021, strana 161), smatraju da ne postoji nijedna riječ o pravu na prekid trudnoće u izričitom smislu ni u međunarodnim ugovorima, kao ni u regionalnim ugovorima, uz izuzetak Protokola o pravima žena u Africi, koji je na snazi od 2005. godine (Zampas & Gher, 2008, strana 250). Međutim, konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta ne štiti prava nerođenog djeteta (Hrabar, 2015, strana 805), te je ostavljena široka sloboda državi da odredi svoj stav u odnosu na prava djeteta prije rođenja (Lubura, 2021, strana 161), a i *travaux preparatoires* ove konvencije pokazuje da je namjera bila da se život štiti od rođenja (Zampas & Gher, 2008, strana 263). Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija) štiti pravo na život svake osobe, ali ne definiše od kada se ljudsko biće može smatrati „osobom“ (Lubura, 2021, strana 162; Puppinc, 2013, strana 144), pri čemu štiti i prava i interese žene kroz pravo na privatni i porodični život.

Što se tiče prakse Evropskog suda za ljudska prava – ESLJP (Lubura, 2021, strana 162), ovaj sud je znao utvrditi povredu člana 8. evropske konvencije zbog kršenja prava žene (trudnice) na privatnost zbog neomogućavanja prekida trudnoće (Lubura, 2021, strana 164), ali je istovremeno konstatovao da član 8. evropske konvencije, niti koja druga odredba ne stvara pravo na prekid trudnoće samo po sebi (Puppinc, 2013). Ipak, ESLJP odbija definisati nerođeno dijete kao osobu (Hrabar, 2015), odnosno riječ „svako (lice)“ (*everyone, toute personne*) u članu 2. Evropske konvencije ne uključuje fetus (Zampas & Gher, 2008, str. 264 i 265), zbog čega je, naprimjer, ESLJP podržao odluku državnih vlasti da se gubitak djeteta (pobačaj) izazvan ljekarskim nemarom ne tretira kao ubistvo (Ferhatović, Degen & Kurjak, 2022, strana 241; Zampas & Gher, 2008, str. 265 i 266). S tim u vezi, iako Puppinc (2013) i Hrabar (2015) tvrde da prekid trudnoće na zahtjev nema konvencijsko opravdanje¹, Lubura procjenjuje da stavovi Evropskog suda idu u pravcu legalizacije prekida trudnoće putem zakonodavstva (2021, strana 167), posebno zbog Rezolucije Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope pod nazivom Pristup sigurnom i zakonitom abortusu u Evropi (*Access to safe and legal abortion in Europe*), kojom je Vijeće Evrope pozvalo sve države članice da prilagode i izmjene svoje zakonodavstvo kako bi omogućile vršenje sigurnih prekida trudnoće (Hasanbegović Vukas, 2023, strana 16; Lubura, 2021, str.

¹ Puppinc (2013) tvrdi da je prekid trudnoće na zahtjev „slijepa tačka“ (*blind spot*) Konvencije, tvrdeći u osnovi da primjenu iste treba proširiti na nerođeno dijete (posebno str. 186 i dalje).

161 i 162)². Rezolucija nije obavezujuća, ali ima uticaj na ESLJP u smislu određivanja poželjnog pravca u kom treba da se razvijaju zakonodavstva država potpisnica (Lubura, 2021, strana 162), pa iako se navodi da bi, u slučaju da je ESLJP otišao drugim pravcem, zakoni o prekidu trudnoće u 39 evropskih zemalja bili nevažeći (Ferhatović, Degen & Kurjak, 2022, strana 241), teško je zamisliti da bi ESLJP presudio suprotno nekoj rezoluciji Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope (eventualno i preovladavajućem evropskom stavu u ovoj oblasti). Inače, vrlo malo zemalja prihvata definiciju da se ljudska osobnost razvija od momenta začeća (Kurjak *et. al.*, 2023, strana 48).

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima pravo na život štiti od rođenja, što potvrđuje historija njegovog pregovaranja (Zampas & Gher, 2008, str. 262–263)³, a implementacioni mehanizam ima kroz Komitet za ljudska prava, koji insistira na sigurnom prekidu trudnoće i izražava posebnu zabrinutost zbog restriktivnih zakona o prekidu trudnoće, naročito ako se isti kriminalizuje (Zampas & Gher, 2008). Komitet za ljudska prava ne samo da utvrđuje kršenje Pakta zbog sprečavanja terapijskom prekidu trudnoće (Zampas & Gher, 2008, str. 270–271), čime afirmiše prekid trudnoće kao ljudsko pravo (Grimes, 2016), već je u dvije relativno skorije odluke (Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2324/2013 of 17 November 2016 (*Mellet v. Ireland*), tačka 9. i Views adopted by the Committee under article 5(4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2425/2014, 12 July 2017 (*Whelan v. Ireland*), tačka 9.), utvrdio da je država Irska u obavezi da preduzme korake tako što će izmijeniti i dopuniti svoje pravo, uključujući i svoj ustav, kako bi omogućila prekid trudnoće na zahtjev i time obezbijedila saglasnost sa Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima⁴. Konačno, u savremenom diskursu se tvrdi da su, prema međunarodnim tijelima za zaštitu ljudskih prava i Ujedinjenim narodima, zakoni koji kriminaliziraju prekid trudnoće diskriminatorni i predstavljaju prepreku za uživanje prava žena na zdravlje, te da države trebaju dekriminalizirati prekid trudnoće u svim okolnostima, kao i da život i zdravlje žene imaju prioritet u

² Dodatno, postoji i rezolucija Evropskog parlamenta u tom smislu (Hasanbegović Vukas, 2023, strana 16).

³ Pri tome samo podržava stavove već iznesene u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, koja izričito ograničava pravo na život na one koji se rode.

⁴ Posebno je značajan sljedeći citat: „To this end, the State party should amend its law on voluntary termination of pregnancy, including if necessary its Constitution, to ensure compliance with the Covenant, including ensuring effective, timely and accessible procedures for pregnancy termination in Ireland, and take measures to ensure that health-care providers are in a position to supply full information on safe abortion services without fearing being subjected to criminal sanctions, as indicated in these Views of the Committee.“.

odnosu na zaštitu fetusa, pri čemu je posljednji stav iznesen u vezi sa Konvencijom o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i stava komiteta za njenu implementaciju (Hasanbegović Vukas, 2023, strana 16).

4. Komparativnopravni prikaz

4.1. Bosna i Hercegovina

Kako je već pomenuto, u Bosni i Hercegovini je sve do stupanja na snagu Ustava BiH kao Aneksa 4. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, postojala ustavna odredba kojom je bilo propisano pravo čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece⁵. U skladu s tim donesen je zakon (Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, 1977)⁶, koji po osnovu prelaznih odredaba ustavâ u Bosni i Hercegovini i danas važi u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. Tim zakonom je propisano da se radi zaštite zdravlja u vezi sa korišćenjem prava na slobodno odlučivanje o rađanju, ženi i muškarcu obezbjeđuju svi vidovi stručnih savjeta i pouka da se to pravo koristi bez štetnih posljedica, za šta se brinu službe za zdravstvenu zaštitu žena i druge službe zdravstvenog sistema. U sličnom tonu je propisano i pružanje pomoći vezano za reproduktivna prava, posebno sprečavanje neželjene trudnoće, u smislu kako kontracepcije, tako i prekida trudnoće. Inače, prekid trudnoće se vrši na zahtjev trudne žene (kod maloljetnih trudnica, roditelja, staratelja, organa starateljstva, iako maloljetna trudnica koja ostvaruje sredstva po osnovu rada i starija je od 16 godina može sama podnijeti zahtjev), koji se podnosi zdravstvenoj ustanovi koja ima službu za zaštitu žena i materinstva. Zahtjevu se u roku od dva dana udovoljava odlukom ljekara specijaliste ginekologije i akušerstva, ako trudnoća nije prešla 10 sedmica i ne ugrožava se život ili zdravlje trudnice, što utvrđuje navedeni ljekar. U svim ostalim slučajevima, koji ne ispunjavaju navedene uslove ili je ljekar specijalista odbio zahtjev, odlučuje u roku od tri dana rješenjem komisija od dva ljekara (predsjednik je obavezno specijalista ginekolog) i socijalnog radnika, posebno ako je trudnoća poodmakla, trudnica maloljetna, ali samo ako trudnoća nije prešla 20 sedmica. Protiv rješenja komisije može se izjaviti žalba petočlanoj drugostepenoj komisiji regionalnog medicinskog centra ili klinike, čije je rješenje konačno, a na osnovu navedenih pozitivnih odluka ljekara ili komisija, prekid trudnoće vrši ljekar specijalista u navedenoj

⁵ Za potrebe ovog rada korišten je prečišćeni tekst ustava, iako je isti kasnije odlukom Ustavnog suda BiH prestao formalno važiti, a riječ je o članu 101. Ustava RBiH.

⁶ Hasanbegović Vukas (2023, strana 18), navodi drugačiji naziv zakona, kao i da je preuzet od bivše SFRJ, što nije tačno, jer je bilo riječ o republičkom, a ne jugoslovenskom zakonu, iako je od SFRJ preuzeto preko 130 zakona (Akšamija, 2021, str. 61 i 62).

zdravstvenoj ustanovi, osim u slučajevima hitnosti kada to može učiniti bilo koji doktor medicine. Navedeni zakon je u Republici Srpskoj zamijenjen 2008. godine zakonom istog naziva (Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, 2008), za koji je interesantno da se i on znatno nakon promjena u ustavnom poretku ipak i dalje poziva na korištenje prava na slobodno odlučivanje o rađanju. Odredbe zakona su slične, iako postoje određene razlike: maloljetna trudnica starija od 16 godina može sama podnijeti zahtjev ako ima poslovnu sposobnost (bez obzira na osnov poslovne sposobnosti), ljekaru specijalisti je dozvoljen prigovor savjesti osim u slučajevima opasnosti po život trudnice, sastav prvostepene i drugostepene komisije nije zakonom propisan već ih pravilnikom utvrđuje ministar (nadležan za zdravstvo), a dozvoljen je izuzetno i prekid trudnoće poslije dvadesete gestacijske nedelje o čemu isključivo (u jednom stepenu) odlučuje etički odbor zdravstvene ustanove, kojeg na prijedlog iste ustanove imenuje ministar. U Bosni i Hercegovini, protivpravni prekid trudnoće je krivično djelo, bez obzira na pristanak trudnice i kažnjiv je zatvorom, izuzetno i novčanom kaznom, a kažnjavaju se samo osobe koje ga izvedu, ne i trudnica (član 171. Krivičnog zakona FBiH, član 130. Krivičnog zakonika RS i član 168. Krivičnog zakona BD BiH)⁷.

Koliko se moglo utvrditi, Ustavni sud BiH nikada nije odlučivao vezano za prekid trudnoće, kao ni Ustavni sud Federacije BiH, za razliku od Ustavnog suda Republike Srpske. Rješenjem Ustavnog suda RS, br. U-14/11 od 11.9.2012. godine, nije prihvaćena inicijativa da se pokrene ocjena ustavnosti Zakona o uslovima i postupku za prekid trudnoće iz 2008 i odlučeno je da je isti u skladu sa entitetskim ustavom, pri čemu je afirmisano prava žena – trudnica da spriječe rađanje i isključenje oca iz toga, uz naglašavanje nepostojanja evropskog konsenzusa o tom pitanju⁸. Inače, u Bosni i Hercegovini se relativno malo govorilo o ovoj problematici, te su se tek u novijim istraživanjima (Hasanbegović Vukas, 2023), pojavili tačniji podaci o izvršenom broju prekida trudnoće, razlozima, cijenama i uslovima, a preporuke se kreću u pravcu pokrivanja troškova prekida trudnoće obaveznim osiguranjem, ujednačavanja cijena, obavezne anestezije, savjetodavnog rada i informisanja, vođenja evidencija i statistike, te uvođenja medikamentoznog prekida trudnoće (Hasanbegović Vukas, 2023, str. 73 i 74), pri čemu je slične preporuke djelimično dalo i jedno nešto starije istraživanje (Međunarodni dan sigurnog abortusa – pravo na abortus u Bosni i Hercegovini, 2020)

⁷ Rad nije analizirao nenamjerni prekid trudnoće koji bi izvršio ljekar (opisan gore), iako bi isti mogao biti krivično djelo.

⁸ Ustavni sud RS nije prihvatio ni ocjenu usaglašenosti sa drugim entitetskim zakonima, niti zakonima donesenim na državnom nivou BiH, zbog nenadležnosti.

4.2. Srbija

U Srbiji je na snazi Zakon o prekidu trudnoće u zdravstvenim ustanovama iz 1995. godine, koji je normativno sličan Zakonu o uslovima i postupku za prekid trudnoće Republike Srpske iz 2008, osim što se ne pominje korištenje prava na slobodno odlučivanje o rađanju, ne postoje komisije i višestepenost u odlučivanju po zahtjevima (umjesto komisija, odlučuje konzilijum zdravstvene ustanove u jednom stepenu), što ga razlikuje od pravnog režima u Bosni i Hercegovini. Ipak, možda je još bitnija razlika što ovaj zakon sadrži dispozitivnu odredbu čak i kod prekida trudnoće na zahtjev („može se izvršiti“), za razliku od oba bosanskohercegovačka zakona koji u tom slučaju imaju imperativnu odredbu („udovoljiće se“ zahtjevu), što implicira mogućnost da ljekar specijalista cijeni razloge zahtjeva i odbije zahtjev, čak iako su se ispunili zakonski uslovi, posebno zbog nedostatka pravnih lijekova. Zakon je sveukupno negativno ocijenjen (Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010), iako pitanje odbijanja zahtjeva pri ispunjenju zakonskih uslova nije posebno problematizovano. I u Srbiji je, kao i u Bosni i Hercegovini, protivpravni prekid trudnoće krivično djelo, uz slične norme kao i u Bosni i Hercegovini (član 120. Krivičnog zakonika) te je u pogledu normativnog rješenja i visine propisanih kazni, odredba slična krivičnim zakonima Federacije BiH i RS, odnosno djeluje kao njihova kombinacija. Koliko se moglo utvrditi, u Srbiji nema ustavnosudskih odluka koje se odnose na prekid trudnoće.⁹ I u Srbiji postoje detaljnija istraživanja o prekidu trudnoće, iako su nešto starija (Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010), a posebno je interesantna praksa Etičkog odbora zdravstvenih ustanova koji je odobravao prekide trudnoće starije od 20 sedmica (preovladavaju socijalni razlozi, ali je odobrenje isključivo davano iz medicinskih razloga), a koji je nekad mimo zakona djelovao i kao drugostepeni organ (Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010, str. 105, 106 i 128 – 132).

4.3. Hrvatska

U Hrvatskoj je, slično većem dijelu Bosne i Hercegovine, ostalo na snazi zakonodavstvo iz sedamdesetih godina prošlog vijeka, ovdje pod specifičnim imenom Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece koji je donesen 1978. godine. Zakon je drugačije struktuiran nego zakoni u Bosni i Hercegovini i Srbiji, jer uređuje i kontracepciju, sterilizaciju (uređivao je i oblast vještačke oplodnje, koje su

⁹ Pretragom je obuhvaćena samo sudska praksa od implementacije sadašnjeg Ustava, dakle od 2007. godine.

odredbe kasnije brisane) dok je prekidu trudnoće posvećeno jedno poglavlje zakona. U tom dijelu, zakon je sličan zakonu Bosne i Hercegovine iz 1977. godine, uz naglašavanje da je prekid trudnoće medicinski zahvat, te uz strožiju administrativnu kontrolu vanbolničkih kapaciteta (nije dovoljno da zdravstvena ustanova ima službu za zaštitu žena i materinstva, već je potrebno i posebno odobrenje resornog organa uprave), ali je i ovdje možda najveća razlika u odnosu na zakon koji važi u većem dijelu Bosne i Hercegovine, to što prekid trudnoće poslije 20 sedmice nije zabranjen. Za ovaj zakon je Hrabar (2015) izjavila da mu je ustavnost u najmanju ruku „dvojbena“ (iako pored toga kritikuje i znatan dio konkretnih pravnih rješenja), smatrajući da hrvatski ustav štiti nerođeno dijete. Suprotno od toga, Ustavni sud Republike Hrvatske je, ne prihvatajući razne inicijative za ocjenu ovog zakona, u svom rješenju, broj U-I-60/1991 i dr. od 21.2.2017. godine (Rješenje USRH, 2017) zauzeo suprotno mišljenje, te je nakon vrlo opsežne i detaljne analize međunarodnog i komparativnog prava i prakse, zaključio da osporeno zakonodavno rješenje nije poremetilo pravednu ravnotežu između ustavnog prava žene na privatnost, slobodu i osobnost s jedne strane i javnog interesa zaštite života nerođenih bića s druge strane. Ipak, Ustavni sud je odredio Saboru da donese novi zakon u svrhu osavremenjavanja s obzirom na formalne neustavnosti u određenim tehnikalijama zakona koje nisu ni bile predmet osporavanja (socijalistička terminologija i kazne u dinarima), uz stav da novi zakon treba da sadrži edukativne i preventivne mjere tako da bi prekid trudnoće bio izuzetak (Rješenje USRH, 2017, izreka i tač. 49. i 50.). Krivično zakonodavstvo Hrvatske slično je onome u Bosni i Hercegovini i Srbiji, bez posebnih izuzetaka (član 115. Kaznenog zakona). Za razliku od Bosne i Hercegovine pa i Srbije, u Hrvatskoj je ovo vrlo kontroverzno pitanje (Zebić, 2022), gdje unatoč nepostojanju zakonske odredbe mnogi ljekari koriste svoje pravo na „priziv“ savjesti, koji je u ovoj zemlji uveden posebnim zakonodavstvom (Hrabar, 2015, str. 818 i 819).

4.4. Njemačka

Stanje u Njemačkoj se može cijeliti specifičnim, jer je u toj zemlji Savezni ustavni sud još u svojoj odluci iz 1975. godine, zaštitio pravo život kako rođenog čovjeka, tako i nerođenog „samostalno životno održivog *nasciturus*“ (Hrabar, 2015, str. 800 – 803), čime je dekriminalizacija prekida trudnoće usvojena nešto ranije od strane zakonodavca proglašena neustavnom (Rješenje USRH, 2017, tačka 19). Ipak, ovaj sud nije insistirao na tome da prekid trudnoće u prvih 12 sedmica bude kriminalizovan, tako da je u izreci svoje kasnije presude iz 1993. godine (Order of 18 May 1993 – 2 BvF 2/90, tačka 11 izreke), naveo da Osnovni zakon (ustav) suštinski ne zabranjuje

zakonodavcu da zaštiti nerođeni ljudski život na način da u ranoj fazi trudnoće naglasi savjetovanje trudne žene kako bi je ubijedio da zadrži dijete, umjesto prijetnje krivičnom kaznom. Od tada se situacija mijenja u smislu da, iako se očekuje da žena informiše savjetnika o razlozima promišljanja o prekidu trudnoće, savjetovanje isključuje mogućnost da se trudna žena prisiljava na raspravu o njezinoj situaciji ili na saradnju sa savjetnikom, a osigurava se i zahtjev žene da ostane anonimna osobi koja to savjetovanje vodi, što je sve regulisano posebnim zakonom o pomoći da se izbjegnu konflikti u trudnoći (Rješenje USRH, 2017, tačka 5.1). Međutim, iako postoji pomenuti posebni zakon, interesantno je da je legalizacija prekida trudnoće u suštini predmet krivičnog prava, te su Krivičnim zakonom (Strafgesetzbuch – StGB, član 218. istog), propisane kazne za prekid trudnoće, kažnjava se čak i trudnica, ali se odmah istim članom u daljim odredbama isključuje krivična odgovornost propisivanjem uslova za prekid trudnoće (obavezno savjetovanje, nakon čega prekid trudnoće izvodi ljekar, uz uslov da je riječ o prvih 12 sedmica trudnoće).

4.5. Sjedinjene Američke Države

U Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) prekid trudnoće je bio načelno zabranjen (Halapić, 2016, strana 38), odnosno bio je dozvoljen u svega četiri države (Thomson – Devaux, 2022), da bi 1973. godine bila donesena čuvena presuda *Roe v. Wade* koja je zabranu prekida trudnoće proglasila neustavnom, i to zbog kršenja prava na privatnost žene (Halapić, 2016). Po toj presudi, prekid trudnoće nije nikako mogao biti zabranjen u prvom tromjesečju, mogao je biti regulisan u drugom, te eventualno zabranjen u trećem, u skladu sa medicinskim stavom (Halapić, 2016, strana 43). Iako *Roe v. Wade* nije bio nadglasan (*overturn*) u slučaju poznatom kao *Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey* zbog snage sudskog precedenta (Halapić, 2016, strana 43), to se konačno desilo presudom Vrhovnog suda SAD u slučaju *Dobbs v. Jackson Women's Health Association* donesenom polovinom 2022. godine (Dobbs, State Health Officer of The Mississippi Department Of Health, *Et Al. V. Jackson Women's Health Organization Et Al. Certiorari To The United States Court Of Appeals For The Fifth Circuit*, No. 19–1392, 2022¹⁰,

¹⁰ Pitanje postavljeno Vrhovnom sudu SAD od strane apelacionog suda odnosilo se samo na to da li je zakon Misisipija, koji zabranjuje prekid trudnoće nakon 15 gestacijske sedmice neustavan, ali se Vrhovni sud (desničarska većina u Sudu u kojoj je troje od pet imenovano od strane Trampa) odlučio za radikalnu presudu i nadglasavanje niza precedenata koji su štitili ovo pravo; protiv su bili troje sudija, dok se predsjednik suda (*Chief Justice*) Roberts samo složio sa presudom da je zakon Misisipija u skladu sa ustavom (*opinion concurring in the judgment*, za razliku od *concurring opinions*), ali je bio protiv nadglasavanja (*overturn*)

posebno strana 1). Još ranije je Halapić (2016, str. 49–54), tvrdio, što je i kasnije potvrđivano (Thomson – Devaux, 2022), da će prekid trudnoće postati nezakonit u više od 20 država članica SAD. Trenutno, otprilike jedno od troje Amerikanaca živi u državi članici koja zabranjuje prekid trudnoće pod nekim okolnostima, više od deset država članica donosi nove zakone ili aktivira stare zakone sa zabranama, što rezultira brzo promjenjivim i često neizvjesnim pravnim režimom za trudnice koje razmišljaju o prekidu trudnoće (Polaris & Newman, 2022). Problemi su posebno izraženi i u pogledu sukoba zakona između različitih država u odnosu na trudnice koje putuju sa ciljem prekida trudnoće iz „država zabrana“ (*Ban States*) u „države pristupa“ (*Acces States*), kojom prilikom federalni propisi usložnjavaju pravna pitanja u ovoj oblasti (odobravajući neke prekide trudnoće, uz isključivu federalnu kontrolu putem Agencije za hranu i lijekove – FDA, nad lijekovima koji izazivaju prekid trudnoće), zbog čega Polaris i Newman (2022) nazivaju pravno stanje haotičnim¹¹. Dodatno, ni posljedice nisu iste, u nekim državama članicama postoji krivična odgovornost sa oštrim kaznama, dok je u nekim ista građanska (Polaris & Newman, 2022), ali ponegdje kroz čudnovati sistem koji karakteriše *actio popularis* za naknadu štete protiv onoga ko je izveo ilegalni prekid trudnoće (David, 2021).

4.6. Irska

Irska je imala ustavnu zabranu prekida trudnoće, uvedenu Osmim amandmanom na Ustav, jer iako je prekid trudnoće bio zabranjen i ranije Zakonom o krivičnim djelima protiv osoba iz 1861. godine, naknadno uvedena ustavna odredba je decidno zaštitila pravo na život nerođenog i izjednačila ga sa pravom na život majke (*Case of A, B and C v. Ireland*, ECHR – GC, predstavka broj 25579/05 od 16.12.2010. godine, posebno tač. 27. do 55.). Ovo je dovelo do brojnih slučajeva protiv Irske (uključujući i prethodno pomenute), koji su u konačnici rezultirali i isplatama naknada od strane ove države zbog diskriminacije i surovog i nehumanog postupanja prema ženama kojima je prekid trudnoće uskraćen (O'Regan, 2016). Pored toga, desila se i pojačana kampanja za ukidanje ove zabrane nakon incidenta sa smrtnim ishodom u 2012. godini (Specia, 2018), što je rezultiralo referendumom i stupanjem na snagu Trideset šestog amandmana na Ustav 2018. godine. Ovim

presude *Roe v. Wade* i drugih precedenata (str. od 135 pa nadalje, a sam Roberts je iznio umjereno mišljenje da određeno Ustavom zaštićeno pravo na prekid trudnoće ipak postoji).

¹¹ Iako „države zabrane“ nisu donosile zakone koji *expressis verbis* kriminalizuju prekide trudnoće izvan svojih granica, neke „države pristupa“, kao npr. Njujork i Kalifornija donose nove zakone kojim zabranjuju krivična izručenja u „države zabrane“, blokiraju građanske parnice i disciplinske postupke protiv medicinskog osoblja, i sl. (Polaris & Newman, 2022).

amandmanom sve ustavne odredbe o prekidu trudnoće su zamijenjene jednostavnom odredbom da će se prekid trudnoće regulisati zakonom¹². Na osnovu ove ustavne odredbe donesen je Zakon o regulisanju prekida trudnoće iz 2018. godine (*Health (Regulation of Termination of Pregnancy) Act 2018*), kojim je prekid trudnoće dozvoljen kada ljekar ocijeni da trudnoća nije prešla 12 sedmica (zakonski termin je rana trudnoća), bez ikakvog zdravstvenog ili drugog razloga. U ostalim slučajevima, odnosno nakon 12 sedmica, prekid trudnoće je dozvoljen kada predstavlja rizik za život i zdravlje trudnice ili kada fetus očigledno ne bi preživio. Zakon uvodi i tijela koja odlučuju u različitim stepenima i postupke takvog odlučivanja, a što sve reguliše i članove tijela imenuje nadležni državni organ, Služba za zdravstvo (*Health Service Executive*), vladina agencija odgovorna ministru zdravstva. Zakon reguliše i prigovor savjesti, a i krivična djela sa vrlo širokim rasponom kazni od novčane do 14 godina zatvora, pri čemu ni ovdje trudnica nije odgovorna. Zakonsko rješenje je sveukupno prilično progresivno i moderno, i moglo bi biti uzor za mnoge zemlje čija su pravna rješenja pomalo zastarjela. Nakon donošenja ustavnog amandmana i ovog zakona, prekid trudnoće prestaje biti kontroverza u ovoj državi, iako je do sada vrijeme njihove primjene relativno kratko.

4.7. Značajni primjeri u nekim drugim državama

U Sjevernoj Irskoj je (kao i u Irskoj i Engleskoj), prekid trudnoće bio zabranjen pomenutim zakonom iz 1861. godine, ali za razliku od Engleske, gdje je prekid trudnoće liberalizovan 1967. godine (Ferhatović, Degen & Kurjak, 2022, strana 238), ovdje je stroga zabrana prekida trudnoće ostala na snazi, te je tek rezultat referenduma u Irskoj (2018. godine) pokrenuo promjene i u ovom dijelu Ujedinjenog Kraljevstva (Abortus i istopolni brakovi legalizovani u Sjevernoj Irskoj, 2019). Zbog nefunkcionisanja vlade i parlamenta Sjeverne Irske, Parlament u Londonu usvojio je zakon o dekriminalizaciji prekida trudnoće u ovom dijelu Ujedinjenog Kraljevstva, što mnogi, unatoč opoziciji nacionalista i drugih desničara, nazivaju prelaskom Sjeverne Irske u 21. vijek i prestankom progona žena koji je „godinama vršila monstrozna vjerska kultura“ (Abortus i istopolni brakovi legalizovani u Sjevernoj Irskoj, 2019).

Reforme su obuhvatile i druge evropske zemlje u kojima je zbog uticaja Katoličke crkve prekid trudnoće bio zabranjen, kao što je na primjer Portugal u 2007. godini (Zampas & Gher, 2008, strana 292). Pored toga, i neke dominantno katoličke države kao što je Španija, a i druge kao što je Francuska, ne samo da imaju legalan prekid trudnoće na zahtjev žene do 10 – 14 sedmica,

¹² *Provision may be made by law for the regulation of termination of pregnancy.*

nego i ukidaju modele obaveznog savjetovanja žene prije prekida trudnoće, što je ocijenjeno kao rezultat „suvremenog zakonodavstva europskih ustavnih demokracija u 21. stoljeću, točnije u posljednjih desetak godina“ (Rješenje USRH, 2017, fn. 17).

Meksiko je, nakon niza slučajeva protiv ove države pred raznim tijelima za zaštitu ljudskih prava zbog uskraćivanja prava na prekid trudnoće, u 2007. godini donio zakon kojim se legalizuje prekid trudnoće u prvom tromjesečju (Zampas & Gher, 2008, strana 292). Ovo je iznenađujući obrat u regionu gdje je zahtjev žene za prekid trudnoće u prvom tromjesečju legalan samo na Kubi, u Portoriku i Gvajani, dok Čile, El Salvador i Nikaragva izričito zabranjuju prekid trudnoće bez ikakvih izuzetaka čak i kada je u pitanju zaštita ženinog života ili zdravlja (Zampas & Gher, 2008, strana 292).

Značajan napredak mogao se uočiti u Africi sa implementacijom Afričkog ženskog protokola, uz legalizaciju i u nekim azijskim zemljama kao što je Nepal (Zampas & Gher, 2008, strana 293). Sveukupno, postoji određeni globalni trend prema liberalizaciji restriktivnih zakona o prekidu trudnoće (Zampas & Gher, 2008, strana 294), ali iako se predviđanje koje su iznijeli Zampas i Gher (2008, strana 294) o mogućem kretanju Evrope u suprotnom pravcu, posebno u pretežno katoličkim državama, nije ostvarilo, primjer SAD sa neprestanim desničarskim aktivizmom i oštrim zabranama koje se pojavljuju iz dana u dan, djeluje upozoravajuće. U konačnici, ne može se naći neka direktna veza između stepena demokratizacije određene države i režima zakona o prekidu trudnoće, jer najliberalnije režime prekida trudnoće (dozvoljen je prekid trudnoće na zahtjev poslije 20 gestacijskih sedmica), uz neke države članice SAD, Kanadu, Holandiju i Singapur, imaju i Kina, Sjeverna Koreja i Vijetnam (*Dobbs v. Jackson Women's Health Association*, str. 14 i 15)¹³, uz već pominjano relativno liberalno rješenje u Rusiji. Razmatranje zbog čega je to tako, prevazilazi kako obim tako i predmet, ciljeve i sveukupno naučnu oblast ovog istraživanja, a odgovor bi se mogao tražiti u uticaju vjerskih zajednica na politički sistem, ukupnoj religioznosti određenog društva, ali i drugim razlozima.

5. Diskusija i preporuke

Najprije ovdje treba naglasiti jednu nespornu činjenicu da je prekid trudnoće medicinski zahvat, tako da Svjetska zdravstvena organizacija ne samo da zauzima stavove o istom, već se oštro protivi ograničenjima (Rješenje USRH, 2017, tačka 32.1.), a u tom stavu kao međunarodna organizacija nije usamljena

¹³ U istoj presudi na strani 140 spominju se u tom kontekstu i Island i Gvineja Bisao.

(Hasanbegović Vukas, 2023, strana 16). Stoga, postavlja se pitanje ne samo potrebe regulisanja pristupa jednom medicinskom zahvatu, nego i uopšte prava države da ga u većini ili u cijelosti zabrani.

Generalno govoreći, medicinski zahvati i pristup njima nisu predmet državne regulacije, oni se ne odobravaju niti se izvode na način predviđen pravnim propisima, nego prema pravilima struke, odnosno vještine (*lege artis*), u konkretnom slučaju medicinske. Dakle, uslovi izvođenja određenog medicinskog zahvata se načelno ne propisuju od strane države i njenih organa. Pored toga, pravo države da zabrani određeni općeprihvaćeni medicinski zahvat impliciralo bi i pravo države da zabrani bilo koji medicinski zahvat, jer ako na primjer Evropska konvencija ili Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ne štite pravo na zdravstvenu zaštitu, tada teoretski država, kao što može zabraniti prekid trudnoće, može zabraniti bilo koji (posebno elektivni) medicinski zahvat, osim možda onaj kojim se spašava život, jer bi to bilo predmet kršenja drugih zagarantovanih ljudskih prava. Ovo razmatranje usložnjava i činjenica da je državna intervencija zabrane prekida trudnoće često podstaknuta religijskim stavovima, te se postavlja i pitanje uticaja religije na državne stavove u državama koje su, barem nominalno, demokratske i sekularne sa odvojenošću crkava i vjerskih zajednica od države. Naime, iako Hrabar (2015) pokušava da izgradi određenu *pro-life* argumentaciju koja ne bi bila, barem *prima facie*, zasnovana na religiji, takvi argumenti teško da zvuče ubjedljivo, a profil većine protivnika prekida trudnoće je konzervativno – religioznog tipa. Pored toga, veoma je interesantno i mišljenje Vodinelića o naučnom gledištu početka života:

„U nauci takođe postoje različiti stavovi o početku života. Imajući u vidu da je tokom dva milenijuma važeća naučna istina o početku života kasnije odbačena kao obična zabluda, u literaturi se izražava skepsa u pogledu egzaktnosti savremenih prirodno-naučnih stavova o početku života i primećuje da je, verovatno, reč samo o “najsvežijim zabludama”“ (Vodinelić 1995, strana 13, navedeno u Konstantinović – Vilić & Petrušić, 2010, strana 90, fn. 39).

Pored toga, uprkos razvoju perinatalne medicine, u zadnjih četrdesetak godina nije objavljeno mnogo radova o početku živora (Kurjak *et. al.*, 2022, strana 39). Nauka omogućava podatke o fizičkom razvoju ljudskog bića, ali ne i one o sticanju njegove osobnosti (Kurjak *et. al.*, 2022, strana 41). Stoga, ovo pitanje ostaje kontroverzno, ali bilo kakva dodjela punih prava u predembrionskom stadijumu svakako je inkonzistentna sa biologijom, sumnja postoji i u pogledu zigota koji se može razviti u dvije osobe (blizance), a ni rane embrionske ljudske ćelije ne čine ljudsko biće, već samo potencijal od kojeg mogu nastati jedno ili više ljudskih bića (Kurjak *et. al.*, 2022, strana 42),

tako da Kurjak vjeruje da u svakom slučaju život ne može početi začecem, već možda početkom moždanih aktivnosti, što je prema modernoj nauci 12 sedmica trudnoće (Ferhatović, Degen & Kurjak, 2022, strana 238). Zahvaljujući medicini, znanje o početku ljudskog života se donekle mijenja, ali stoji činjenica da nemamo nijedan evropski dokument koji eksplicitno pominje moment početka života (Kurjak *et. al.*, 2022, strana 48). Stoga, pitanje kako početka života, tako i prava fetusa, odnosno nerođenog djeteta, ostaju relativno otvorena (Ferhatović, Degen & Kurjak, 2022, strana 238). Za razliku od toga, vjerske zajednice, posebno Katolička crkva i dalje insistiraju na svojim stavovima o početku života i protivljenju prekidu trudnoće (Kurjak *et. al.*, 2022, strana 44).

Međutim, ESLJP zauzimao je stavove i o kontekstu uticaja religije na zakonodavca, u smislu da uloga države mora biti neutralan i nepristrasan organizator upražnjavanja različitih religija, vjera i vjerovanja, i izjavljivao da se s tim u vezi uloga države pojavljuje u pravcu provođenja javnog poretka, religiozne harmonije i tolerancije u demokratskom društvu, što je posebno naglašeno u presudi Velikog vijeća ESLJP *Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey*, predstavke br. 41340/98, 41342/98, 41343/98 i 41344/98 od 13.2.2003. godine, tačka 91¹⁴. Ovdje nije potrebno posebno naglašavati i moguću diskriminaciju svih lica koji ne dijele takva vjerovanja, a prisiljena su da žive u režimu koji im je nametnuo pravilo ponašanja koje je zasnovano na religiji, zbog čega takvi režimi ne ispunjavaju uslove da budu „demokratska društva“. Štaviše, ako ekstrapoliramo ideju uticaja religije mogli bismo doći u teoriji do primjera države koja bi, zasnivajući svoje zakone na jednom religijskom opredjeljenju, zabranila transfuziju krvi, jer se ista protivi učenju jedne konkretne hrišćanske vjerske zajednice¹⁵ (uz eventualnu pretpostavku da ta vjerska zajednica postane dominantna u toj državi).

S druge strane, neograničeno dozvoljavanje prekida trudnoće moglo bi zaista voditi ugrožavanju prava na život nerođenog, naravno kada govorimo o fetusu koji može preživjeti. Veoma zanimljivo i kompetentno djeluje mišljenje hrvatske profesorice Badovinac, dato Ustavnom sudu te države, u kome ona navodi da svaki plod koji ima šansu za preživljavanje izvan maternice, makar i uz medicinsku pomoć, predstavlja ljudski život te bi njegovo uništenje nakon određene razvojne dobi predstavljalo ubistvo (Rješenje USRH, 2017, tačka 5.6.1.). Stav nije usamljen, imajući u vidu mišljenja (čak i nekih sudova) da živi fetus poslije 26 sedmica trudnoće ima određena prava, dok prekid

¹⁴ Iz presude se dá izvesti i zaključak da pravni režim zasnovan na šerijatu i pluralizam pravnih poredaka ne bi bili kompatibilni sa Evropskom konvencijom.

¹⁵ Jehovini svjedoci.

trudnoće u prvom trimestru ne stvara neke posebne probleme (Ferhatović, Degen & Kurjak, 2022, str. 238 i 239). Stoga, potpuno je opravdano i može se podržati mišljenje izneseno u obrazloženju odluke Ustavnog suda RH da prekid trudnoće kao vlastiti izbor trudnice treba dozvoliti do 10 ili do 12 sedmica, a (samo) medicinski indicirani prekid trudnoće i kasnije (Rješenje USRH, 2017, tačka 5.6.1.). Iz ovog razloga može se ocijeniti pravilnim izbor raznih zakonodavaca da se prekid trudnoće na zahtjev dozvoli između 10 i 14 sedmice, dok odluku o kasnijem prekidu trudnoće iz medicinski indiciranih razloga treba prepustiti medicinskim profesionalcima, putem odgovarajućih stručnih tijela.

Pitanje prigovora savjesti je posebno, iako se radi o medicinskim profesionalcima koji rade u profesiji koju su sami izabrali, a u kojoj je prekid trudnoće zahvat koji se redovno primjenjuje od strane specijalista ginekologije i akušerstva (obstetricije). Inače, kada se uzmu u obzir npr. vojna pitanja, prigovor savjesti se dozvoljava isključivo mobiliziranim vojnicima, ali ne i profesionalnim gdje se to pitanje ni ne postavlja, niti se to pravo priznaje. Stoga, iako Hrabar (2015) insistira na prigovoru savjesti kao pravu, ne stiže se utisak da je to pravo kod medicinskih profesionalaca sasvim zaštićeno, te ga neke države štite svojim zakonodavstvom, kao što je na primjer hrvatski Zakon o liječništvu (Hrabar, 2015, strana 818), dok ga na primjer zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini nekada prepoznaje, a nekada i ne (Zakon o liječništvu Federacije BiH, 2013). U svakom slučaju, država koja je dozvolila prigovor savjesti dužna je preduzeti mjere za obezbjeđenje izvršenja prekida trudnoće, kako bi se izbjegao skandal koji je prošle godine potresao Hrvatsku (Zebić, 2022). Jedini prekid trudnoće koji je i u ranoj fazi problematičan jeste prekid trudnoće radi određivanja pola djeteta¹⁶, iako Konstantinović – Vilić i Petrušić pominju neželjeni pol djeteta kao trivijalan razlog za prekid trudnoće (2010, strana 58), navodeći i da je isti (uz očevo protivljenje) i najmanje opravdan prema rezultatima njihovog istraživanja provedenog u Srbiji (2010, strana 59). U svakom slučaju, ovo bi bio jedini razlog zbog kojeg bi zabrana prekida čak i rane trudnoće bila opravdana, sa čime se slaže i Hrabar (2015, strana 795), ali je teško zamisliti kako bi takva zabrana funkcionisala, te nema podataka da je takvo šta negdje i uvedeno. Ipak, svakako je u pravu Puppinc (2013, strana 144), navodeći da države

¹⁶ Prevazilazi obim ovog rada, ali ovaj prekid trudnoće posljedica je relikta patrijarhalnog društva i nazadnih stavova iskazanih kroz želju za sinovima, koji su imali opravdanje u premodernom društvu u kojem su sinovi ostajali „na zemlji“, a kćeri se udavale u druge porodice, za šta je teško naći ikakvo opravdanje u trećoj deceniji 21. vijeka, kada su floskule „nastavljač loze“ i „budući hranilac“ postale besmislene, a za ovo Konstantinović – Vilić i Petrušić (2010, strana 61) kažu da je „posledica talasa retradicionalizma i vraćanja na zastareli patrijarhalni stav o većoj društvenoj vrednosti muškog deteta“.

stranke Evropske konvencije imaju dužnost zabraniti bolne, kasne i prisilne prekide trudnoće, što ima svoj osnov i u starijem međunarodnom humanitarnom pravu, a koje zabrane sva istraživana zakonodavstva u načelu i podržavaju.

Na kraju, kada posmatramo istražene države regiona, bilo bi potrebno inovirati zastarjele zakone u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj (kazne i jugoslovenskim dinarima i neadekvatni nazivi socijalističkog perioda), pri čemu je sadašnje rješenje u Bosni i Hercegovini (Federacija i Brčko distrikt) dodatno nezadovoljavajuće, jer prekid trudnoće poslije 20 sedmice nije uopšte dopušten, posebno iz zdravstvenih razloga, što je relativno nezabilježeno u državama sa sličnim pravnim režimom¹⁷. Nažalost, stanje u Federaciji, gdje je ovo pitanje relativni tabu, nije naklonjeno ni donošenju novog zakona, pa čak ni izmjeni i dopuni postojećeg zastarjelog zakonodavstva, iako je to ustavnopravno u Federaciji moguće (Akšamija, 2021, str. 70 i 71). U Hrvatskoj je ovo pitanje još problematičnije, jer bi se nova rješenja mogla kretati prema znatnim ograničenjima, što predstavlja trend koji nije prihvaćen, odnosno koji se sve više napušta, posebno u Zapadnoj Evropi. U Srbiji, iako je zakon nešto noviji, bi ipak trebalo dispozitivnu odredbu u pogledu odobravanja prekida trudnoće zamijeniti imperativnom, te uvesti višestепенost u odlučivanje po uzoru na druga rješenja prisutna u regionu. Međutim, za kraj vrijedi ponoviti da se kao najprogresivnije savremeno rješenje može smatrati sadašnji zakon Irske, koji bi tako mogao služiti kao uzor za buduće trendove u zakonodavstvu naših država.

6. Zaključak

Problematika prekida trudnoće, a posebno njeno pravno regulisanje bilo je i ostaje veoma osjetljivo pitanje. Kroz historiju, prekid trudnoće bivao je zabranjen ili neregulisan u zavisnosti od vremena i države, da bi se pod uticajem religije manje ili više uspostavile različite zabrane, koje su u 19. vijeku razrađene, iako tada već uz učešće zdravstvenih radnika i postojanje izuzetaka. Prvo značajnije dopuštanje prekida trudnoće javlja se u SSSR i to ne s obzirom na neku komunističko – boljševičku ideologiju, već prije zbog posljedica ilegalnih prekida i nestanka uticaja Crkve na politički sistem, iako je u doba izraženog staljinizma ovaj zahvat bio ponovno zabranjen. U Zapadnoj Evropi i SAD zabrana se održala i poslije 2. svjetskog rata, da bi određene liberalizacije nastupile u drugoj polovini 20. vijeka. U Bosni i Hercegovini, kao i u drugim zemljama koje su bile u sastavu bivše Jugoslavije,

¹⁷ Interesantno je da ovo pitanje u svom najnovijem istraživanju nije problematizovala Hasanbegović Vukas (2023)

pravo na prekid trudnoće bilo je podignuto na nivo ustavnog prava, posebno iz razloga što ni ovdje crkve i vjerske zajednice nisu imale nikakvu ulogu u političkom sistemu. Same crkve i vjerske zajednice su bile i ostaju veliki protivnici prekida trudnoće, jer iako stavovi od kada se stiče duša i postaje ličnost variraju, prekid trudnoće bi, uz vrlo male ili nikakve izuzetke, po njima trebao biti zabranjen.

Međunarodno pravo ne štiti prekid trudnoće samo po sebi, osim jednog regionalnog dokumenta i to u Africi, ali s druge strane pravo na život se generalno štiti od rođenja. Evropska konvencija ne definiše pojam osobe, tako da se u pogledu prava na život isto eksplicitno ne proteže prije rođenja. S druge strane, Evropska konvencija, posebno preko prava na privatnost, pruža zaštitu ženi kojoj je prekid trudnoće potreban iz nekih razloga (ali ne i na zahtjev žene). Iako se tvrdi da je prekid trudnoće na zahtjev žene „slijepa tačka“ Evropske konvencije, s tim se ne slaže niti Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, niti sam ESLJP koji ima određenu tendenciju da podržava legalizaciju prekida trudnoće putem zakonodavstva. Ovakav stav je možda još izraženiji u praksi Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija, koji primjenjuje Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, te je odlučivao protiv država koje nisu ženama koje su imale opravdani razlog omogućavao prekid trudnoće i zahtijevao da se zakoni pa čak i ustavi koji to sprečavaju, izmijene ili ukinu.

Svakako najinteresantniji dio su nacionalna zakonodavstva, jer međunarodno pravo u ovoj oblasti i djeluje uticajem na nacionalnog zakonodavca. U Bosni i Hercegovini je prekid trudnoće dozvoljen na zahtjev do 10 sedmica, a u opravdanih slučajevima i poslije, ali ne poslije 20 sedmica (u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH), što se može ocijeniti nezadovoljavajućim jer se prekid trudnoće i u ovoj fazi dozvoljava u susjednim državama (Srbija, Hrvatska) uz naravno postojanje opravdanog, gotovo isključivo zdravstvenog razloga. Ipak, zakonodavstvo u oba entiteta u Bosni i Hercegovini je nešto povoljnije nego u Srbiji, kako vezano za sam obim prava, tako i po pitanju prava žalbe trudnice kojoj je zahtjev odbijen. U Hrvatskoj se, unatoč zastarjelom zakonu iz sedamdesetih godina prošlog vijeka (kao i u Federaciji BiH i Brčko distriktu), mnogo veći problem u praksi pojavljuje zbog loše organizacije i masovne primjene prigovora savjesti nego zbog samog zakona, a u sve tri države (Bosna i Hercegovina, Srbija, Hrvatska) je nezakonit prekid trudnoće kriminalizovan, ali trudnica nije odgovorna. U Njemačkoj prema stavu Saveznog ustavnog suda, Osnovni zakon (ustav) ove zemlje štiti život od začeca, ali su praksa ovog suda s jedne i djelovanje zakonodavca sa druge, učinili da je prekid trudnoće dekriminalizovan do 12 sedmice uz uslove (da ga obavi ljekar, obavezno prethodno savjetovanje), koji se uslovi zadnjih godina u pogledu

savjetovanja liberalizuju, uzimajući u obzir i da se Svjetska zdravstvena organizacija protivi takvom savjetovanju. Od presude Vrhovnog suda SAD *Roe v. Wade* iz 1973. godine, države članice SAD nisu imale pravo (potpuno) zabraniti prekid trudnoće, koja situacija je sada promijenjena, te nakon nadglasavanja (*overturn*) ove presude presudom *Dobbs v. Jackson Women's Health Association*, situacija u ovoj zemlji postaje vrlo neujednačena, od sasvim liberalnog režima do potpunih zabrana u nekim državama članicama, sa zaprijećenim strogim krivičnim kaznama ili čudnim režimima građanskopravne odgovornosti. Irska je primjer iznenadnog obrata, jer je 2018. godine, nakon referenduma i usvajanja ustavnog amandmana kojim je brisana ustavna odredba o strogoj zabrani prekida trudnoće, donesen zakon kojim je prekid trudnoće dozvoljen na zahtjev do 12 sedmica, a u opravdanim slučajevima i kasnije, što je stavilo tačku na odluke međunarodnih institucija za zaštitu ljudskih prava protiv ove zemlje vezano za prekid trudnoće. Od nekih drugih država, u 21. vijeku prekid trudnoće je dozvoljen u nekim zemljama ili regionima u kojima je bio zabranjen, kako evropskim (Portugal, Sjeverna Irska), tako i vanevropskim (Meksiko, Nepal), uz ukidanje ili liberalizaciju obaveznog savjetovanja. Stoga, iako se nisu ispunile neke najave u pogledu uvođenja novih zabrana u Evropi, gdje je trend sasvim suprotan, skori primjer SAD sa uvođenjem stalnih novih zabrana, tjera na opreznost.

Na kraju, rijetko gdje se uočava takva polarizacija u literaturi kao u ovoj oblasti, gdje različiti *pro-life* i *pro-choice* autori iznose svoja ubjeđenja. Ipak, generalni trend koji slijede demokratske (posebno evroatlantske) države bi bio da je prekid trudnoće treba biti dozvoljen do 10 – 14 sedmica na zahtjev trudnice, a poslije toga samo iz opravdanih, većinom medicinskih razloga. Sama zabrana je vrlo upitna, jer zabrana jedne medicinske intervencije odnosno hirurškog zahvata na osnovu argumenata koji su najčešće religijski, može se smatrati problematičnom u demokratskim državama 21. vijeka. Ipak, pored bolnih i prisilnih prekida trudnoće koji bi uvijek morali biti zabranjeni, prekid trudnoće radi „neželjenog“ pola djeteta trebao bi biti zabranjen, ali bi takvu zabranu bilo teško provesti. Na kraju, neka pravna rješenja u našoj zemlji trebalo bi inovirati, ali takvo nešto u doglednom vremenu ne može se smatrati realnim.

7. Literatura

1. Abortus i istopolni brakovi legalizovani u Sjevernoj Irskoj, 2019. [online] Dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/30232846.html> [27.5.2022.].
2. Akšamija, N., 2021. Važenje propisa bivše SFRJ u Bosni i Hercegovini. *ZIPS*, 1438, str. 60 – 74.

3. Case of Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey, *European Court of Human Rights – Grand Chamber*, Applications nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 and 41344/98, 13 February 2003 [online] Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22refah%20partisii%20v%20turkey%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-60936%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22refah%20partisii%20v%20turkey%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-60936%22]}) [28.5.2022.].
4. Case of A, B and C v. Ireland, *European Court of Human Rights – Grand Chamber*, Application no. 25579/05, 16. December 2010 [online] Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22CASE%20OF%20A,%20B%20AND%20C%20v.%20IRELAND%22\],%22itemid%22:\[%22001-102332%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22CASE%20OF%20A,%20B%20AND%20C%20v.%20IRELAND%22],%22itemid%22:[%22001-102332%22]}) [26.5.2022.].
5. David, L., 2021. *Draconian Texas Abortion Law Threatens the Health of All Our Patients*. [online] Dostupno na <https://www.medpagetoday.com/opinion/second-opinions/94574> [21.5.2022.].
6. Dobbs, State Health Officer of The Mississippi Department Of Health, *Et Al. V. Jackson Women’s Health Organization Et Al. Certiorari To The United States Court Of Appeals For The Fifth Circuit*, No. 19–1392. Argued December 1, 2021—Decided June 24, 2022. [online] Dostupno na: www.supremecourt.gov/opinions/21pdf/19-1392_6j37.pdf [29.11.2022.].
7. Drezgić, R., 2016. Istorija kontrole rađanja u Srbiji: sprečavanje i/ili prekid trudnoće. *Sociologija – časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju*, Vol. LVIII (2016), N° 3, str. 335 – 349.
8. Erent – Sunko, Z., 2018. Abortus u pravnom sustavu SSSR od 1920. do 1991. – legalizacija i kriminalizacija. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 39, br. 3, str. 1347 – 1370.
9. Ferhatović, A., Degen, S., Kurjak, A., 2022. The Unborn and Its Rights. *Science, Art and Religion*, Volume 1, Issues 2–4, str. 237 – 242.
10. German Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB). [online] Dostupno na: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p1957 [21.5.2022.].
11. Grimes, D. A., 2016. *United Nations Committee Affirms Abortion As A Human Right*. [online] Dostupno na: https://www.huffpost.com/entry/united-nations-committee-affirms-abortion-as-a-human-right_b_9020806 [14.4.2022.].
12. Halapić, E. (2016). *Roe v. Wade (1973)*. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, LIX – 2016., str. 35–61.
13. Hasانبegović Vukas, D., 2023. *Istraživanje o regulaciji, dostupnosti i praksi abortusa u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Edicija Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra.
14. Health (Regulation of Termination of Pregnancy) Act 2018, *eISB*, Number 31 of 2018.
15. Hrabar, D., 2015. Pravo na pobačaj – pravne i nepravne dvojbe. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 65 No. 6, str. 791 – 831.
16. Kazneni zakon, *Narodne novine RH*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22 i 114/23.
17. Konstantinović – Vilić, S., Petrušić, N., 2010. *Žene, zakoni i društvena stvarnost*. Knjiga druga. Niš: SVEN.

18. Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – prečišćen tekst, *Službeni glasnik BD BiH*, br. 19/20.
19. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, br. 36/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23.
20. Krivični zakonik, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19.
21. Krivični zakonik Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 64/17, 104/18, 15/21, 89/21 i 73/23.
22. Kurjak, A., Stanojević, M., Barišić, P., Ferhatović, A., Gajović, S., Hrabar, D. Facts and doubts on the beginning of human life – scientific, legal, philosophical and religious controversies. *Journal of Perinatal Medicine*, Volume 51, Issue 1, str. 39–50.
23. Lubura, M. M., 2021. Pravo na abortus u savremenom pravu i praksi Evropskog suda za ljudska prava. *Strani pravni život*, god. LXV br. 1/2021, str. 159–170.
24. Međunarodni dan sigurnog abortusa – pravo na abortus u Bosni i Hercegovini, 2020. [online] Dostupno na: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2020/10/Pravo-na-abortus-u-BiH.pdf> [7.5.2022.].
25. Order of 18 May 1993 – 2 BvF 2/90. [online] Dostupno na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/e/fs19930528_2bvf000290en.html [28.5.2022.].
26. O'Regan, E., 2016. *Government pays €30,000 to woman who brought abortion case*. [online] Dostupno na <https://www.independent.ie/irish-news/government-pays-30000-to-woman-who-brought-abortion-case-35258752.html> [14.4.2022.].
27. Polaris, J., Newman, N., 2022. *Providing Reproductive Healthcare Should Not Require a Legal Education – Legal uncertainty is creating a chilling effect on care*. [online] Dostupno na: <https://www.medpagetoday.com/opinion/second-opinions/101051> [29.11.2022.].
28. Puppink, G., 2013. Abortion and the European Convention on Human Rights. *Irish Journal of Legal Studies*, Vol. 3(2), str. 142–193.
29. Rješenje Ustavnog suda RH, br. U-I-60/1991 i dr. od 21. 2. 2017. godine, *Narodne novine*, br. 25/17.
30. Rješenje Ustavnog suda Republike Srpske, br. U-14/11 od 11. 9. 2012. godine. [online] Dostupno na: <http://www.ustavnisud.org/Odluke.aspx?cat=13&subcat=39&lang=hrv&odluka=496&odldet=1414> [6.5.2022.].
31. Specia, M., 2018. *How Savita Halappanavar's Death Spurred Ireland's Abortion Rights Campaign*. [online] Dostupno na: https://www.indiaabroad.com/how-savita-halappanavars-death-spurred-irelands-abortion-rights-campaign/article_615c4651-1d0b-5959-8eb2-b31336b83aba.html [3. 5. 2022.].
32. Thirty-sixth Amendment of the Constitution Act 2018, *Act C36 of 2018*. [online] Dostupno na: <https://www.oireachtas.ie/en/bills/bill/2018/29/> [26. 5. 2022.].

33. Thomson-Devaux A., 2022. *Why The Supreme Court Almost Overturned Roe v. Wade 30 Years Ago – But Didn't*. [online] Dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=tDB5_c_Qacw [6. 4. 2022.].
34. Ustav Republike Bosne i Hercegovine – prečišćen tekst, *Službeni list RBiH*, br. 5/93.
35. Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2324/2013, 17 November 2016 (*Mellet v. Ireland*). [online] Dostupno na: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsukPtYsnxNH1DBeueuCbK4iM7LfcZ49JWRwflq07OFTX3yW0YS8VLYGR0RQhww5RZ89fncjjzOC4SIwckjpt%2fU2Z1qQ5BbCFmPD4GJANJdPox9jnOHXVRg%2b1jGEqnFAP6w%3d%3d> [6. 5. 2022.].
36. Views adopted by the Committee under article 5(4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2425/2014, 12 June 2017 (*Whelan v. Ireland*). [online] Dostupno na: <https://uniteforreprorights.org/wp-content/uploads/2018/04/whelan.pdf>, [6. 5. 2022.].
37. Vodinelić, V., 1995. Moderni okvir prava na život. *Pravni život*, 9/95, I tom, strana 13.
38. Yarmohammadi, H., Zargaran, A., Vatanpour, A., Abedini, E., Adhami, S., 2013. An investigation into the ancient abortion laws: Comparing ancient Persia with ancient Greece and Roma. *AMHA – Acta medico – historica Adriatica*, Vol. 11 No. 2, str. 291–298.
39. Zakon o liječništvu, *Službene novine Federacije BiH*, br. 56/13.
40. Zakon o postupku prekida trudnoće u zdravstvenim ustanovama, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 16/95 i 101/05.
41. Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 34/08.
42. Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, *Službeni list SR BiH*, br. 29/77.
43. Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, *Narodne novine SRH*, br. 18/78, 31/86, 47/89 i 88/09.
44. Zampas, C., Gher, J. M., 2008. Abortion as a Human Right. *Human Rights Law Review*, Volume 8, Issue 2, 2008, str. 249–294.
45. Zebić, E., 2022. *Inspekcija u slučaju trudnice kojoj je odbijen pobačaj u Hrvatskoj*. [online] Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-zdravstvo-trudnica-abortus/31841392.html> [15. 5. 2022.].
46. Zubak, M., 2014. Abortus u 19. stoljeću. *Povijest u nastavi*, Vol. 12 No. 24 (2), str. 145–155.